

ΜΠ. ΣΩ «Ο άνθρωπος του Διαβόλου», (μετάφρ. Α. Α. Κ.).

Ένα έργο, πού έκλεισε μέσα του, όταν γράφτηκε, αλήθεια γιά την εποχή του πού τή σατυρίζει, θά σατυρίζει στήν κάθε την εποχή τις παρόμοιες καταστάσεις και χρειάζεται πολύς βιασμός γιά νά πει κανείς, όπως λέει ο κ. Α. Α. Κ. στό πρόγραμμα του Έθνικου, ότι ο Σω υποστηρίζει σήμερα έμμεσα τους ευθυμους φασίστες (σ. 13 τέλος) μέ τά έργα του. Πάλι καλά όμως πού δείχνεται ότι τό Έθνικό έχει και «άρχες» μά τό κοινό δέ γελάστηκε, κατάλαβε τό έργο καλύτερα, και χειροκρότησε τά μέρη εκείνα, πού κάνει επίθεση ο συγγραφέας στους καθυστερημένους, πού έχουνε τόσες αναλογίες μέ τους «νεώτερους, πού διεξάγουν άγώνες» (;!)—Άλλά καλύτερα νά μὴν είχε «άρχες» τό Έθνικό, γιατί τό νά παραπατάει κανείς ανεργάτιστος είναι καλύτερο από του νά μὴν πετυχαίνει κανείς στό σκοπό πού βάζει μπροστά του, όπως τό έπαθε τό Έθνικό, πού άλλο ήθελε κι άλλο αισθανθήκανε οί θεατές του. Τό κοινό χάρηκε όχι τις ιδέες του Σω κυρίως παρά τό πνεύμα του γιατί, στό κάτω - κάτω δέν έχει και τόση αξία ή ανακάλυψη στό τέλος γιά την αντίστροφη των ρόλων στή ζωή του Ρίτσαρντ και του Άντερσον. Τό σπουδαίο, τό μεγάλο σ' αυτό τό θαυμάσιο έργο είναι ο τρόπος πού είναι γραμμένο. Η πρώτη του πράξη δίνει μέ άπλοχερία τόσα πολύτιμα πράγματα, κάνει τόσους αξιόλογους χαρακτηρισμούς γιά τά πρόσωπά της, ζωγραφίζει την κατάσταση πού θέλει σέ βαθμό τελειότητα και θαυμάζει κανείς πόσοι ξεχωρίζονται οί τύποι, άκόμα και οί βουβές κυρίες των κληρονόμων. Προχωρεί τό έξαισιο τό έργο άδιάπτωτα και κορυφώνεται στό δικαστήριο. Εκεί πιά ο νοῦς τά χάνει: τέτοια ψυχική άγαλλίαση, τέτοιο σκίσημα, τέτοια λάμψη δέν είχα αισθανθή ποτέ στό θέατρο και ποτέ δέν είχα πει σέ παράσταση μέσα μου: «Παναγία μου, άς μὴν τελειώσει αυτό τό άριστούργημα!». Δέν πρόκειται πιά γιά τίποτε «πραγματικό» και γι' αληθοφάνειες. Η οὐσία των γεγονότων φανερώνεται μ' ένα δαιμονισμένο παιχνίδισμα, χαριτωμένο και βαρύντιμο. Ο συγγραφέας δέ νοιάζεται τώρα γιά τά ίδια τά γεγονότα, πού μπροστά στον άσύγκριτο τρόπο, πού τά εκφράζει, χάνουν την θέση πού έχουν στό νοῦς μας και μέ την πιό τσουχτερή σάτυρα μᾶς παρασύρει και μᾶς γοητεύει. Ευδαιμονία κυριεύει τό θεατή. Αυτό είναι ή αξία του έργου. Τά πικραμένα τά χείλη άνοίγουν άπροσδόκητα, ή ψυχή πετάει, τό φανταζίστικο τό γράψιμο κάνει τους γοητευτικότερους έλιγμούς και τά πιό γλυκά τά σκέρτσα. Ποτέ κίνηση του άβρου χεριού πολυαγαπημένου κοριτσιού, χρυσό κυμάτισμα της φωνής του ή λουλουδένιο λύγισμα ενός πολυλόθητου και κομψού κορμιού σέ ρομαντικό έραστή—δέν χαρίζουνε την άμέτρητη έκσταση πού μᾶς προσφέρει ο «Άνθρωπος του διαβόλου». Ός κι' ο θάνατος, πού είναι τό σπουδαίο γεγονός των τελευταίων σκηνών, ξεχνιέται και γελοιοποιείται θαυμάσια ένα βρωμοθήλυκο εκεί χάμω, πού λυσσάει νά κοιμάται μέ ήρωες. Τί οὐσίες, διδασκαλίες κι' επιστροφές στό Σω; Αυτό τό παιχνίδισμα φτάνει. Εμείς, οί Έλληνες, τό βλέπουμε φιλολογικά, γιά τους άγγλους θά είναι κάτι τι πολυτιμότερο. Και τί τιμή γιά τον Άγγλικό πολιτισμό! Τό θάρρος, πού τους τά λέει ο Σω δέν είναι μόνο μορφή του ταλέντου του ή του χαρακτήρα του, πηγάζει από τους Άγγλους πού μπορεί νά τ' άκούνε, χωρίς νά ζητήσουνε νά σκοτώσουν τό συγγραφέα και χωρίς νά βάλουν πλάγια μέσα νά του στερήσουν τό μισθό του σέ μιᾶ τυχόν εργασία του άλλη. Και τί βρωμότοπος ή Ελλάδα! Τί φαῦλοι οί πνευματικοί του άνθρωποι!

Μά την πίστη μου όμως μοῦ ήρθε νά ζητωκραυγάσω σ' αυτό τό έργο, είναι νά ξετρελλαθεί κανείς μαζί του, μόνο πού τή χάρηκα αυτή τή σάτυρα, δικαιώνεται ή άσήμαντη ζωή μου τουλάχιστο γιά τό 1934. Και τόσο μέ τράβηξε τό αξιοθαύμαστο έργο, πού ξέχασα και όρισμένο, τέσσερα ή πέντε σημεία της μετάφρασης όχι καλά. Βιαστικά θά εργάσθηκε ο μεταφραστής αυτή τή φορά, μολύβι δέν είχα μαζί μου νά

τά σημειώσω, ἄς μοῦ στείλουν ἓνα εἰσιτήριο ἢ ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ δῶ τὸ χειρόγραφο τοῦ ὑποβολείου καὶ μπαίνω εὐχαρίστως στὸν κόπο νὰ τὰ σημειώσω. Θυμᾶμαι μόνο «τὸν κρεμᾶσαν μπροστὰ ἀπὸ τόσον κόσμον»· δὲν εἶναι αὐτὸ ἐλληνικὸ· μπροστὰ ΑΠΟ δὲν κρεμᾶνε, δὲν στέχει ὁ κόσμος καὶ νὰ περνᾷ ὁ κρεμασμένος, αὐτὸς ὁ δυστυχῆς στέχει κι' ὁ κόσμος τὸ ἴδιο, τὸν κρεμᾶνε μπροστὰ ΣΕ... Καὶ κάτι ΗΤΟ ἢ κάτι ἄλλες σχεδὸν καθαρεύουσες μ' ἐνοχλοῦσαν· γιατί στὸ θέατρο ἔδῳ καὶ σαράντα χρόνια ἢ καθαρὴ δημοτικὴ ἔχει πιά κυριαρχήσει. Ἀβλεψίες στὴν ἀντιγραφή, λάθη τῶν ἠθοποιῶν; Μὰ στὶς πρόβες δὲν τὰ προσέχει αὐτὰ ὁ εἰδικότατος κ. Φ. Πολίτης καὶ φανερὸ πὸς γινήκανε σωστὲς πρόβες κατὰ τὰ ἄλλα καὶ σ' αὐτὲς χρωστᾶμε τὸ ὅτι τὸ χαρήκαμε τὸ ἔργο χωρὶς τὴ δυσφορία πὺν φέρνει τὸ βιαστικὸ τὸ ἀνέβασμα.

Ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος Παρασκευᾶς καὶ οἱ πολῦτιμοὶ μας οἱ διανοητικοὶ πρωταγωνιστές, ὁ Γληνὸς κι' ὁ Μινωτῆς, ἄριστοι, ἄριστοι, ἄριστοι, Καλὸς ὁ κ. Δεστούνης, ἰδίως στὶς φωνὲς μετὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ Ρίτσαρντ. Ἐκτακτὸς καὶ θαυμαστὸς ὁ Ταλάνος ὁ νέος, καλοὶ ὁ κ. Τερζάκης καὶ ὁ κ. Ἀρώνης καθὼς καὶ ἡ δ. Μαρσέλλου καὶ ἡ κ. Ρ. Μυράτ. Μὰ ἡ δ. Μανωλίδου μοῦ φάνηκε μοναδική. Μπορεῖ νὰ μὴ φαινότανε μικροῦλα, ὅπως τὴν ἔλεγε τὸ κείμενο, μὰ ἦταν μικροῦλα στὴν οὐσία· ἢ φωνὴ της, τὸ πρόσωπό της, ὁ ρυθμὸς της γενικὰ πολὺ στὴ θέση τους. Χρόνια θὰ τὴ θυμᾶμαι τὴν Ἔσση πὺν μᾶς χάρισε.

Τὸ δωμάτιο στὸ πρῶτο μέρος μᾶς δυσκόλεψε νὰ καταλάβουμε· φαινότανε φτωχικό, ἐνῶ ἦτανε πλούσιου ἀνθρώπου· εἶχε ἀσάφεια καὶ ὁ φωτισμὸς του δὲν ἔδειχνε πὺς θὰ ξημέρωνε σὲ λίγο καθὼς καὶ τὸ φῶς γέμιζε ἀπότομα τὴ σκηνὴ ὅταν ἀνοίξανε τὰ παντζούρια. Πιὸ καλὸ τὸ δωμάτιο τοῦ Ἄντερσον καὶ τὸ ἔργο πῆγαινε τόσο καλά πρὶν ἀρχίσει ἢ τελευταία πράξη, πὺν θὰ ἔλεγε κανεὶς πὺς εἶχε ἀνεβεῖ χωρὶς ρεσιζέρ. Τόσο σεμνὸ ἦτανε. Στὴν τελευταία ὅμως πράξη μᾶς τὴν ἀμόλησε ὁ κ. Φ. Πολίτης. Τί οὐρανὸς ἦταν αὐτὸς, τί ὀπερετατζίδικη αἰσθησιὴ τὰ κουστούμια τῶν στρατιωτῶν καὶ ὁ λαὸς ἀκόμη ὡς σύνολο δὲν κινήθηκε ὅσο καλά κινιότανε σὲ ἄλλες παραστάσεις τοῦ Ἑθνικοῦ. Δὲν μπορῶ νὰ τὰ χωνέψω κάτι τέτοια, πὺν ἔχουνε τὴ θέση τους μόνο στὸ γειτονικὸ τὸ «Περοκέ» γιὰ τὰ νούμερα τοῦ κ. Μαυρέα, γιὰ τοὺς χοροὺς τῆς κ. Γκιουζέλε καὶ γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ κ. Περδίκη.

Σωστὸ ἦτανε ν' ἀνεβεῖ ὁ «Ἀνθρωπος τοῦ διαβόλου», ἂν καὶ κάπως παραταίξε-ται τώρα τελευταία ὁ Σῶ στὸν τόπο μας, συχνότερα καὶ ἀπὸ τὸν Ξενοπούλο καὶ ἀπὸ τὸ Σακελλαρίδη...